

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-ווילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה

בלוג זמ' 13 – ארבעה סטודנטים בכיתה אחת: חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול

מלבד במחלקות בעלות רף קבלה גבוה במיוחד, כל מרצה בלימודי תואר ראשון ולעיתים גם בתואר שני עומד בפני דילמה פדגוגית לא פשוטה. בקרב הסטודנטים קיימים פערים גדולים ביכולת – אז את מי בעצם מלמדים? הרי שימת הדגש על הסטודנטים הטובים יביא בהכרח לכישלון של לא מעט מהחלשים בכיתה, או לפחות להצלחה מינימלית ביותר שלהם. מאידך גיסא, דגש על טיפוח החלשים יגרום לאי-מיצוי היכולת של החזקים לפתח את מלוא יכולתם השכלית.

אין הדילמה מסתיימת בשתי קבוצות אלו, שהרי כל מרצה נתקלה בקריירה שלה גם בעוד שני "אבות-טיפוס" של סטודנטים. האחד (נקרא לו "הרשע") מעוניין יותר להפריע לשיעור מאשר לתרום. יתכן שיש לו אינטליגנציה, אך היא מנותבת לאפיקים לא פרודוקטיביים: שיחות אישיות בכיתה, תלונות שווא על דרישות "מוגזמות" של הקורס וכן הלאה. השני ("שאינו יודע לשאול"), אף הוא בעל פוטנציאל, אולם סובל מחסר של סקרנות אינטלקטואלית. המשימה עבורו ברורה: לסיים את הקורס בציון טוב, לסמן "ווי", ולהמשיך הלאה לתעודה הנכספת.

מה עושים? כמובן, אין תשובה אחת "נכונה". אולם, נדמה לי שבמידה לא מבוטלת ניתן לעגל את הריבוע, בהתאם לסוג הקורס. למשל, בקורס מבוא עם תרגיל ניתן לחלק את העבודה בין המרצה למתרגל. הראשון מגיש הרצאה ברמה גבוהה, הן "חכם" והן בתקווה שזה ש"אינו יודע לשאול" יתעורר וימצא בדברי החוכמה אתגר אינטלקטואלי; השני, לעומת זאת, מקדיש את התרגיל להסבר דברים לא מובנים, לליבון סוגיות ואף לטיפול שורש ב"רשע". מאידך, בסמינריון ניתן להתאים את משימת העבודה של כל סטודנט על פי סוגו: החכם יקבל סוגייה קשה ומורכבת; התם, נושא פשוט יחסית; בפני זה "שאינו יודע לשאול" תוצב משימה בלתי שגרתית; והרשע יקבל משימות לשיעורים עצמם כדי שירגיש שהוא חלק מניהול הקורס. באשר לקורסים אחרים, במיוחד קורסי בחירה, הדרך הטובה ביותר לקלוע לטעמים של ארבעת הסטודנטים היא להעמיד בפניהם משימות שונות בקורס לבחירתם. למשל, קורס כזה יכול לחייב כל סטודנט למלא אחר חובה אחת (מעבר למבחן): פרזנטציה, מחקר זוטא (למשל, סקר סטודנטים באחד מנושאי הקורס), יומן ביקורת על ההרצאות והקריאה (מתאים במיוחד ל"רשע") וכן הלאה.

מיותר לציין, שעל ההרצאות עצמן לנסות להיות שני דברים לכאורה קוטביים: ברמה אינטלקטואלית גבוהה, אך מועברות בצורה בהירה, קליטה ומעניינת אפילו לסטודנטים חלשים יחסית. ברור שלא יבינו את הכל – וכאן נכנס תפקיד שעות הקבלה בקורסי בחירה: זמן לסטודנטים החלשים לקבל תגבור. מרצה שאפתן במיוחד אפילו יחייב את הסטודנטים לבוא כדי לתהות על קנקנם בכלל (בשבועות הראשונים) והבנתם את חומר הקורס בפרט (בשלבם מאוחרים יותר).

כל זה ברמת המיקרו. כלומר, כל מרצה והקורס שלה. ברם, בהחלט ניתן לטפל בסוגייה גם ברמת המקרו, כלומר מזווית ראייה של מערכת הקורסים כולה.

מחלקה, אשר מודעת לכך שקיים פער משמעותי ביכולתם של הסטודנטים הלומדים בה, יכולה לבנות מערכת אשר החל מהשנה השניה או השלישית תנתב את הקבוצות השונות של הסטודנטים לקורסים שיתאימו לרמת כל קבוצה. הדוגמא הכי שכיחה: סמינריון למצטיינים.

אך באותה מידה ניתן גם להגיש סמינריון לחלשים: פחות סטודנטים רשומים, טיפול יותר אינדיווידואלי ואינטנסיבי, אולי אפילו על חשבון הרצאות פרונטליות.

במחלקות קטנות יחסית, ניתן לבנות "פרופיל לימודי" של כל סטודנט בסוף השנה הראשונה (מבוסס על הערכות כתובות של המרצים ו/או המתרגלים) ולנתב סטודנטים מסוגים שונים לקורסי בחירה מתאימים להם. למשל, סטודנט מסוג "תם" יקבל מרצים הידועים בגישתם ה"קלאסית" יותר של הקניית ידע; מאידך, "שאינו יודע לשאול" יקבל מרצים בעלי גישות הוראה בלתי שגרתיות; וה"חכמים" ישובצו בקורסים קשים ומאתגרים. שיטה כזו אינה רק טובה לסטודנט, אלא גם למרצה אשר מקבל כיתה יותר הומוגנית מבחינת יכולתם וצורכיהם, דבר שמקל על המרצה בהוראה.

בסופו של דבר, עלינו כמרצים להבין שהתפקיד שלנו אינו ללמד, אלא להבטיח שהסטודנט ילמד. לשם כך, צריך קודם לזהות האם לפנינו: "חכם", "תם", "רשע" או "שאינו יודע לשאול". רק אז ניתן יהיה לתפור את משימות ודרכי ההוראה של הקורס לכל סטודנט, עד כמה שניתן. לא כולם יכולים להשיג 100, אך עלינו להתאמץ שכולם ישיגו 100% מהפוטנציאל הגלום בהם.

wilzis@mail.biu.ac.il